

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 25 september 2020

Mål nr

Ö 4102-20

PARTER

Klagande

RJ

SAKEN

Begäran om allmänna handlingar

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts beslut 2020-07-15 i ärende 2020-103

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

RJ har begärt att Högsta domstolen ska bifalla hans begäran i hovrätten att avgiftsfritt få kopior av handlingarna i hovrättens mål Ö 1413-20.

SKÄL

Bakgrund

1. RJ begärde i hovrätten att utan kostnad få kopior av handlingarna i hovrättens mål Ö 1413-20.
2. Hovrätten har avslagit RJs begäran. I skälen för beslutet har hovrätten angett att RJ, som varit part i det aktuella målet, fått ett exemplar av hovrättens slutliga beslut och att det inte finns särskilda skäl att han utan avgift ska få ytterligare ett exemplar. Hovrätten har vidare anfört att det inte finns någon rätt enligt tryckfrihetsförordningen att få ut kopior av allmänna handlingar utan avgift. Hovrätten har i beslutet erinrat RJ om möjligheten att mot avgift få kopior av handlingarna.

Frågan i Högsta domstolen

3. Frågan i Högsta domstolen är om beslutet kan överklagas eller om överklagandet ska avvisas samt, om beslutet ska prövas i sak, om handlingarna ska lämnas ut utan avgift.

Rättsliga utgångspunkter

Rätt att ta del av allmänna handlingar

4. Var och en har rätt att ta del av allmänna handlingar. Denna rätt får begränsas om det krävs med hänsyn till vissa särskilt angivna intressen. (Se 2 kap. 1 och 2 §§ tryckfrihetsförordningen.)

Partsinsyn

5. Den som är part i ett mål eller ärende hos en domstol eller en myndighet kan på grund av rätten till insyn i handläggningen ha rätt att ta del av handlingar och annat material i målet eller ärendet. Rätten till insyn gäller som regel bara under handläggningstiden. Inom förvaltningsrätten har det dock ansetts att partsinsynen kan tas i anspråk även på ett senare stadium, om det finns ett beaktansvärt behov av uppgifterna. (Se Kristina Ahlström, Förvaltningslagen, 1 januari 2020, Karnov, Juno, kommentaren till 10 §.) Detsamma får anses gälla när målet eller ärendet handläggs vid allmän domstol.

6. Rättegångsbalken innehåller ett flertal bestämmelser där en generell rätt till insyn för parter kommer till indirekt uttryck. Partsinsynen syftar bl.a. till att tillgodose parter behov av insyn för att kunna utföra sin talan i målet eller ärendet. Principen om kontradiktion för förfarandet och kommunikationsplikten är uttryck för denna rätt till insyn (se SOU 2010:14 s. 228 ff.). Som utgångspunkt gäller motsvarande partsinsyn i ärenden som handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden. (Jfr också den särskilda regleringen i 10 kap. 4 a § offentlighets- och sekretesslagen, 2009:400.)

Överklagande av beslut om utfående m.m. av allmänna handlingar

7. En allmän handling som får lämnas ut ska enligt 2 kap. 15 § första stycket tryckfrihetsförordningen utan avgift tillhandahållas på stället. Den som önskar ta del av sådan handling har även rätt att mot en fastställd avgift få en avskrift eller en kopia av handlingen (2 kap. 16 § första stycket). Bestämmelser om avgifter finns i avgiftsförordningen (1992:191). Av 21 § följer bl.a. att avgift inte tas ut av parter i mål och ärenden för kopior av domar och slutliga beslut. Om det finns särskilda skäl, kan en part få ytterligare ett exemplar av sådana handlingar utan avgift.

8. Av 2 kap. 19 § första stycket tryckfrihetsförordningen framgår att den som får avslag på en begäran att få ta del av en handling eller får ta del av en allmän handling med förbehåll som inskränker rätten att yppa dess innehåll eller annars förfoga över den, får överklaga beslutet. Rätten att överklaga kompletteras av bestämmelser i offentlighets- och sekretesslagen om hur besluten får överklagas (se 2 kap. 19 § andra stycket tryckfrihetsförordningen och 6 kap. 7–11 §§ offentlighets- och sekretesslagen).

9. Beslut som meddelats av en hovrätt och som gäller en handling i domstolens rättskipande eller rättsvårdande verksamhet överklagas av enskilda till Högsta domstolen (se 6 kap. 8 § tredje stycket offentlighets- och sekretesslagen). Vid handläggningen tillämpas rättegångsbalkens bestämmelser om överklagande av beslut (6 kap. 10 §).

10. Om någon anser att den avgift som tagits ut är oriktig kan han eller hon begära ett skriftligt beslut om avgiften. Ett sådant beslut får överklagas hos Skatteverket (se 23 och 24 §§ avgiftsförordningen).

Omfattningen av rätten att överklaga ett avslagsbeslut

11. Av bestämmelsen i 2 kap. 19 § första stycket tryckfrihetsförordningen framgår att rätten att överklaga tillkommer den som har begärt att få del av en allmän handling. Rätten att överklaga gäller enligt bestämmelsens ordalydelse i de fall en begäran att få del av en allmän handling har avslagits och i de fall en handling har lämnats ut med förbehåll som inskränker rätten att röja innehållet eller annars förfoga över handlingen. Den kompletterande bestämmelsen i 6 kap. 7 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen har en något annorlunda lydelse, men samma innebörd.

12. I praxis har beslut som innebär att kopior av allmänna handlingar inte har lämnats ut avgiftsfritt, när sökanden begärt att få kopiorna utan kostnad, ansetts kunna överklagas (se RÅ 1996 not 222). Ett sådant beslut innebär att

sökanden inte får del av de begärda handlingarna, oavsett att en sådan rätt finns om den avgift som är föreskriven betalas.

13. I de fall ett överklagat beslut har inneburit att handlingar inte lämnats ut i den form – exempelvis elektroniskt eller genom en utskrift av en ljudfil – som sökanden har begärt och där sökanden har erbjudits att ta del av handlingarna i annan form, har beslutet i praxis ansetts inte kunna överklagas (se RÅ 2008 not 72 och HFD 2019 not 21). En motsvarande bedömning gjordes av Högsta domstolen när sökanden inte godtagit att betala avgiften på det sätt domstolen begärde (se Högsta domstolens beslut den 8 februari 2017 i mål Ö 412-17). Sökanden har i dessa situationer inte betagits sin rätt enligt tryckfrihetsförordningen att ta del av allmänna handlingar.

14. Sammanfattningsvis kan praxis sägas innebära att ett avslag på en begäran att, t.ex. av ekonomiska skäl, kostnadsfritt få kopior av allmänna handlingar är ett beslut som kan överklagas. Ett sådant överklagande ska leda till en prövning i sak. Avslag som tar sikte på formerna för utlämnande eller betalning och där resultatet av beslutet är att sökanden ändå kan få del av handlingarna, kan däremot inte överklagas. Överklagande av sådana beslut ska alltså inte prövas i sak, utan avvisas (jfr 56 kap. 5 § rättegångsbalken såvitt avser Högsta domstolen).

Bedömningen i detta fall

15. RJs begäran hos Göta hovrätt om att få kopior av handlingar avsåg ett mål vid hovrätten som var avslutat. Det har inte funnits anledning att behandla begäran på annat sätt än vad hovrätten har gjort; med utgångspunkt i bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen om rätt att få del av allmänna handlingar (jfr p. 5 och 6).

16. Hovrättens beslut har inneburit att RJ fått avslag på sin begäran att kostnadsfritt få kopior på allmänna handlingar. Ett sådant beslut kan överklagas.

17. Då den fråga hovrätten prövat inte rör ett mål eller ärende som väckts vid tingsrätt eller har ett direkt samband med ett sådant mål eller ärende krävs inte prövningstillstånd (se 54 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken, jfr NJA 2015 s. 180).

18. Högsta domstolen delar hovrättens uppfattning att RJ inte har någon rätt att få kopior av de begärda handlingarna utan att betala någon avgift. Överklagandet ska alltså avslås.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Erik Nymansson, Sten Andersson, Stefan Reimer och Cecilia Renfors (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Emelie Hansell